

KARUČ

Pred zimu, kad se snjegovi s Lovćena primaknu Cetinjskom polju, vladika bi uzjahao bijelca i krenuo se sa svojim momcima prema Skadarskom jezeru. Bježao je pred snijegom redovno kao ptica-selica. Pa su govorili seljaci:

Ode vladika na zimovnik – snijeg će.

Kad naiđe snjegopadna zima, pa se uz duboko usječene prtine ne vidi ni kapa najvišeg momka, teško je dohoditi k vladici, i njemu se nije lako bilo kud maknuti. A volio je da mu se dolazi, da je neprekidno u dodiru s ljudima.

Veliki samotnik bježao je od snijega i samštine. Tu sa sjevera stražari visoki Vezac, koji tek izrijetka ne uspije da pregradi put vjetrovima.

Kad se osmotri s visine, vidi se kako je jezerska voda, kroz usko jedno grlo, zašla u dolinu, pa se odatle opet razgranala između brda – ti mali zatoni, to su modri prsti vode koji se odvajaju od pošireg dlana.

Nad jezerom bi vladika sjahao s konja i naredio momcima da ga nekako svedu niz one kamene stepenice, uzane i vrludave. Tu je čak i mladoj ljudskoj stopi tijesno, te mora biti oprezna pri svakom koraku.

Zastao bi da se nasluša ove tišine, da se nagleda ovog slikovitog kuta. Tu se voda i kamen još pomirili nijesu, no se svake godine kavže i popiru oko svakog pedlja malenih oranica. S jeseni nadjača vodena najezda – jezero pridavi ono malo zaravnjene zemlje, a nad vodom ostanu povije-

ne vrbove grane; list sa njih ne pada na zemlju, već na ustajalu vodu i na lokvanje. Stoga ovdje i nije ratara. Ovdje i odjeća ljudi počesto miriše na ribu i po nogavicama se vide slijepljena okca krljušti. Eno njihovih čunova – onako izvijeni i oštrokljuni liče na mrke kriške lubenica. Veslaju dvije žene u crnini, njihove rese odslikavaju se u vodi. Vladika zna: ovdje ribarska ruka poseže za trnokopom ili bere grozd i smokvu i pristranku; ovdje se ribarska noga vere za kozama, čija vimena zapinju o trnje, pa uz mlijeko kapne krv iz ogrebotine.

Onaj prvi zaton – mali prst – ono je vladčin Volač, manastirsko lovište. Izdašno je, te kaluđeri uz sušenu ukljevu rado preposte i dane koji za to nijesu određeni. Odmah tu je i drugi zaton – Karuč i on prošaran koljem, gdje ribari razapinju svoje dugačke mreže, gribove i postavljaju zasjede trbušastim krapovima.

Po sredini je kamena, kupasta izraslina i na samom vrhu kućica koja očekuje vladiku.

A tamo iza Karuča nižu se drugi zatoni – Kaľuđerovo oko, Đurovo oko, pa još dalje Ploča, Ralj i Bazagur, veoma bogati ribom. Okrajcima jezera nižu se i ovrinička, krnjička i krajiška lovišta: Modra oka, Raduš, Smokvica...

Ovo tu, pred vladčinim okom, doskora je bilo ceklinsko, ali oni darovaše manastiru nešto svojih lovišta. Sad je vladika imao kud doći – ova dolina bila je vrijedno manastirsko dobro, tu su pri toplim međama i po pećinama zimovala stada, tu je uvijek obilno ribe, a natoči se i nešto vina i osuši se koja niska smokava i nabere se krupnozrnih narova za djecu. Usred zime nade se među kamenom zelenih grana da počine oko – maslina, smreka, zelenika.

Sad, u poznju jesen, kamenjar je pokapan žučkastim i crvenim mrljama. Vladici je najdraža rujevina. Ona ga ne sjeća na krv sa Krusa i Debelog brijega, već na komade

crvene čohu ili na pijetlov ober ili na davno zaboravljene usne čobanice. U pazusima kamena suši se gdjekoji raspukli nar – tu se čuje zuj osa. Na drveću se već ugasila očajnička zrika čirikavaca, koji ljeti kunu sunce do duboko u noć.

Ako ga noge drže, vladika sam potraži koje neobrano zrno grožđa ili ljutu trnjinu, a momak jedan silazi na Volač, kraj samog jezera zavlači se u pećinicu da tikvom zahiti vode iz studena izvora. Zna da je vladika žedan od puta i milo mu je zamočiti sijedi brk u sud koji se spolja još nije osušio.

Ovdje je vladika, kad god bi mu se prohtjelo, mogao biti oči u oči s prirodom, s vodom, granama, stadima, kamenom. I mogao se čunom izvesti na mirnu vodu i namreškati je čas veslom a čas šakom, ne bi li zavarao kostobolju. Ili bi sjedio predveče na popločanoj terasi i držao na krilu sklopljenu knjigu, pa slušao daleke dozive s jezera – znao je: Ceklinjani po svu noć krstare na svojim brodićima, bacaju mreže i vrše i potržu dugačke osti, a počesto se čarkaju s Turcima oko Žabljaka i Vranjine i u potrazi za plijenom dopiru do Zetice i umjesto ribe dovoze na čunovima ugrabljene ovnove.

Za kišovitih dana vladika bi se popeo uz kamene skale i ostao bi u svojoj odaji uvrh kule i tada bi čitao knjige koje je donio u bisazima – mašio bi se kojeg starog ruskog štiva ili bi oštrio duh na tekstovima Volterovim ili bi sanjario nad stranicama «Fausta».

I jedva bi dočekao da ga nevirijeme i bolest opet puste u šetnju – prošarao bi dolinu onim zapletenim nogostupima: želio je da vidi kako mu napređuje kalem kruškove mladike, koliko je porasla ona smokva blizu samoga vrela na Karuču, je li preboljela slomljena loza, koja je kao čeljade suzila sve dok je on nije ispravio, premazao smolom i zamotao parčetom platna.

Zimi je mogao bar malo da predahne od onih najcrnijih briga i opasnosti – ni krvniku se ne kreće u snjegove crnogorske. Putnici i glasnici iz drugih zemalja kao da zaborave ova brda. No, vladika nikad i nikud nije mogao da pobjegne od domaćih briga, od pomisli na narodnu nemaštinu, od zađevica i osveta i umira, od onih koji suzama cjelivaju njegovu ruku i njegove skute. Kud god bi kročio, za tragom ili njemu u sretanje hitali su nevoljnici, koji istu spas, pomoć ili bar samo blagu utjehu. I na Karuč su dohodili bogalji u ritama i junaci s ordenjem i oružjem koje su za glasite Turke ukrašavali ili vezli srmaru u Peći i Skadru. Dohodili su glavari i prijatelji da se dogovaraju o poslovima narodnim i da probaju vladičinu rakiju i duvan – ponajviše je pušio darovane listove.

Uveče su kod vladike trajali dugi sjednici. Zametale su se priče o svačemu, o bojevima i junacima najčešće. Crnogorci su pričali vladici o četovanjima i podvizima, a od njega su rado slušali očinske pouke. Ili bi im on pričao ponešto iz svojih knjiga, što bi bilo blisko i korisno njihovom umu. Ili bi im kazivao o onome što je vidio i preživio u drugim zemljama. I dok bi se čuo vladičin mirni duboki glas, njegova je odaja bila kao dotle neviđena škola, u kojoj žudno trepću brkati prosijedi junaci i upijaju u sebe svaku riječ i pripitkuju kao djeca i zagalame naglo oko kakve sitnice.

Jednom se tako nače razgovor o kletvi.

Sveti vladiko, ti često izričeš kletve – može li biti istina da tvoja riječ pogađa tačnije no tursko olovo (vjetar ga daleko od nas zanio) i da siječe dublje no dušmanska sablja?

Vladika ne smije da kaže ono što sam zna i taji u sebi, ne da mu se da pred Crnogorcima slomi svoje oružje i da ih oslobodi straha od kletve. A opet, noć unese u grudi tre-

nutke iskrenosti i želju za ispovijedanjem i približi čovjeka čovjeku. Stoga se vladika bori za tren sa tim izdajničkim željama, sa iskušenjem da bude sasvim otvoren, pa pokušava da bar odloži ili izbjegne odgovor.

Sve je u božjoj ruci, braćo moja, a mi smo njegove sluge, pa nosili krst ili jatagan ili hodili za kravljim repom.

Ali radoznalo seljačko oko ne da se prevariti, ono ne miruje ispod nadnesenih vjeđa.

Ma, tako je, sveti vladiko... Ali, opet, šta ti rečeš tako se i steče. Koga si prokleo, taj ga nije skočio majci! Kako to?

Sad vladika ustaje uznemiren i maše prstom ispred samog čela sabesjedniku.

E prava si grinja! Što si se navrzao s pitanjima! No, čuj šta ću ti reći, pa poslije misli ovako ili onako: nećeš pogriješiti ako prokuneš Crnogorca i predskaješ mu zlu sudbinu. Jer, prosudi i sam – kakvo dobro čeka svakoga od nas kad nam više glave sijeva sablja ili munja? Gdje je to naše dobrovanje? Stoga, opet ti velim, nije teško prokleti Crnogorca, mnogo je teže proreći mu kakvu sreću – lijepu mirnu starost u domu punom izobilja i unučadi za čiji se stas neće strahovati...

Nešto razumjeh, ama ne do kraja. Kaži nama: je li tu đavolji ili božji prst?

Ne drobi to ujedno! No, da ja sad tebe nešto upitam: što se svi bojite moje kletve?

Blagi vladiko, ti nešto malo zamrsi i zaveza u čvorove, pa neka nije zazor ni meni, spečenjaku, ako ukrijem koju... A što veliš da se bojimo, nevolja nam je, č'o'če, kao prascima pod sjekirom. Ako naleti Turčin s ugarkom i dimiskijom, vidimo ga, pa se s njim ponesemo i pokoljemo – šta ko makne. Ako se navrze bolijest i glad, znamo i tu ko nam je krvnik, pa se rvemo do potonje. Ali kad ti prokuneš, kao da se urva planina – ona kob visi nad glavom,

niti je vidiš niti čuješ, a tu je, prokleta, i ne znaš kad da joj se nadaš i čime da se braniš, ako se imaš rašta braniti... To je ono!

Nadovezuje drugi:

Nemoj reći, sveti vladiko, da se tvoje kletve ne ispunjavaju!

Vladika se smješka u bradu.

To vi samo preda mnom lijepe kazujete, a čim mi vidite pleći, graknete vladika ovakav, vladika onakav.

Ne griješi dušu, mi nikad nijesmo ljeporečili!

Noćne ure kaplju iz mraka i tonu u jezero. Sjedničari srknu po gutljaj rakije, ali suzdržano – boje se da pred vladikom koji ne potegne više, pa da počne benaviti.

I nadmeću se u pričanju zgoda.

Tako će jedan:

Živa munja bješe Ivan Nikolin. Ali momče mlado, još ne steklo junački glas – niti ga puška oprljila, niti mu se ožiljci od sablje kriju ispod gunja. No, željan junaštva, proda on tri dvisca i kupi lijep nož. Nosio ga je krijući ispod gunja. Jednoga dana dadnu mu braća dugačku pušku i čun, pa se od Karuča otisne Blatom da dogna volove sa paše. U zli mu čas i čun i puška i volovi! Presrete ga turska četa, uzeše mu pušku i baciše ga u lađu i obrnuše s njim put Žabljaka. A četu su tursku vodili po zlu čuveni spuški junaci – beg Zotović i Suja Džaković. Suja stade psovati Ivana i udari ga po licu. Vidi momče da su mu izbrojani treptaji oka, pa potegne onaj skriveni nož, te Suji posred grla. I nož tako ostade, ne dade se izvaditi. Sad Ivan skoči u vodu i sinu mu: prevrnuti lađu, nek se potope zbunjeni krvnici! S obje ruke uhvati se za bok lađe i nagne je. No, jedan od Turaka priskoči s nožem, mahnu i prekinu Ivanove prste. Sad Ivan zaroni. Maše onim patrljcima, a krvavi trag izbija na površinu. Lađa se ustremila,

mili za onim tragom. A Ivan ronac sa Karuča, bori se pod vodom da što duže izdrži. Naziru ga Turci u dubini, bijele mu se čakšire u onoj zelenoj vodi. Oni za njim – nategli puške, uzmahnuti jataganima i čekaju da se pojavi. Još roni, kao da je ispod vode našao sakriveno nebo za dah. Zgledaju se Turci, čudom se čude: «U ovoga Vlaha nijesu prsa no mjevovi!» I neki broje u sebi, broje kao da šapuću riječi molitve. Jednome čalma pade u vodu, a on to ne opazi, niti oko posegnu za njom. Netremice gledaju u namreškano vodu i u onaj tanki krvavi trag. Kao da je dolje kakva ukleta opasna riba – eno je, sad se bjelasnula, sad je opet ukrivaju jezerske trave ili kakav blijesak na površini. Ivanu se gubi snaga i muti se pamet i ruke mu se zaplijeću među prutove lokvanja. Nešto ga stalno vuče naviše – samo naviše, još za jedan dah nad vodom, makar bio i posljednji... Tada se oglasi nekoliko pušaka. Ivan ostade raširenih ruku, licem k nebu. A Suja izdahnu na lađi čim mu izvadiše nož i krv navrije u dušnike...

Potom neko ispriča kako se Turci zagnaše na Mihaila Perova i puškom mu prebiše desnicu, a on lijevom dogra bi mač, te posiječe jednoga i drugoga napadača i poslije klone. Glavu mu odnesu u Spuž i dugo se tamo na bedemu sušila.

Prisjećali su se i raznih turskih prevara. Jednom su oni, sakriveni u zasjedi, počeli da vreće kao koze, samo da bi namamili crnogorske hajduke i izbliza na njih vatru otvorili.

A neko ispriča kako se Dodoški studenac ranije zvao Đedovac i kako je iz njega izbijala voda mlaka i krečno bijela i kako je vladika tu vodu blagoslovio da bude bistra i studena.

Vladiku je zanimao i način ribolova.

Otkud vam takva vještina? – upita.

Nešto naučismo od predaka, nešto od Turaka, a ponečem nas nauči samo Blato.

Kazaše mu kako su od Turaka primili neobičan način lova: o visokim rozgama vise loze, o svakoj obješeno po desetak košića; lovci se izmaknu, a hodža čita molitvu i jednim krikom dadne znak vrapcima da sa drveća slete k vodi; ukljeve se uplaše od tica, pa bježe u košiće.

Sad više lovimo mrežama. Ali, najbolje je kad se raste-gne velika mreža, grib, za koju treba podosta ruku.

Potom neko ispriča zgodu o Joviši i vladičinom žitu.

Na Karuču je vladika imao i omanju žitnicu – da mu se nađe kad se kod njega sakupi nešto zemaljskih glavara ili kad namjernici izdalje naiđu ili kad zemlju skoli najljuća glad, pa se pomalo brašna saspe u torbicu sirotinjsku. Tako je i minula godina bila nerodna i vladika je razdavao pomoć narodu. Ali, Joviši to nije bilo dosta. On sačeka da vladika ode k Cetinju, pa uskoči u žitnicu i iznese četiri bagaša žita. Ne da ukrade. Prije bi sebi obje ruke slomio. Prosto, uze i zareče se da će vratiti čim mu išta rodi; zareče se u sebi, niko da ne dozna. I tako jednog dana banu pred vladičin konak sa vrećom žita. Čim ga vladika opazi, dosjeti se da mu žito nije pozajmio, pa će reći:

Donosiš li ono žito za koje si se sebi zakleo da ćeš ga pošteno vratiti?

«Otkud on sve zna?» - protgnu Joviša i obuze ga strah da se vladika ne rasrdi i ne izrekne kletvu. Stoga brže-bolje padne pred vladičine noge i stane moliti za orpoštaj. I reče da nikad ne bi krijući pružio ruku k manastirskom žitu da mu nije smrt od gladi čučala kraj praga, a sitna djeca skičala oko nogu.

Vladika ga prihvati za ramena.

Uspravi se, čovječe! Što je crkovno, nije moje već i tvoje i na dohvat je svake poštene ruke. A lupeška se poznaje.

I blagoslovi ga i poželje mu dosta žita i da mu oskudica nikad u kuću ne ulazi.

A kad Joviša ode umiren i zadovoljan, vladika se osloni na kamenu ogradu i očekivaše momka koji se odozdo peo s krapovima nanizanim na prut. Oni mokrim repovima dodiruju kamenje i svaki put se trgnu i zakoprcaju od tog dodira.

U poznu noć lučeva svjetla zašarala bi se pokraj Karuča – to se vladičini sjedničari razilaze kućama, noseći u sebi odjeke domaćinova glasa:

Nek vam je dobra noć! I dobro vas na pragu čekalo!

A vladika bi se okrenuo k zidu svoje kule – otuda ga gledaju kose oči puškarnica. Svega je dva sata hoda od tvrdoga turskog grada Žabljaka.

Pa uz vladičine momke leže pune breškinje.